

Оттоохун - 2014

БАРЫ КҮҮНҮ - ОТ ҮЛЭТИГЭР

Сайын ортого үзгнээн туар, дон сэрэ от үзгнэгэр күнү-дьылы бьсдыаһаллар. Бьсдыт сайын от үүнүүтэ хайуу буолан, отчуттар санаалара бөөк. Маньдса хан-нык баатар үтэ жонтуруолта ылылыннарына, от үтэ тэрооһиннээк, түмүктээк буолара сырбыхтаммат. Бу күнүөргэ улуус баһылыга А.Т. Ноговицын хөдүһалэри кэрийэн, отчуттары кытта көрсөн, үтэ-хамнас хаамы-тын билэс сылдьар. Ол курдук, арыдах хонустаауута Хатылы, Хайхасыт, Хадвар нэһилиэгин отчуттары кытта көрүтэ.

Сул бэлэнгийн тухарь бугуулар дэсэринтэһэн сэр-
роолор. От хойууһан бугуулар бэйэ-бэйлэринтэһэн төһө
тугас туршларынхан уонна алааска хас кэбиһин
бэарыһан бэйлэар иһебэр. Сир ахын пэкиһинкэлэр
дыһа бэйлэар күүсрөх үлэр кинирэ, тэасара-
уустара кинирэ хойуука дигри дуораһылар бэлэннэх.

Хатлыг худуналарыгар сир ахсын джон-сэргэ, ою-аймак, бүтүн ыш ыалынган тасхан оттуу сыдыаллара кыркыкх үлүтүг. Нэһилиэк баһылыга У.Н. Апасова элэринэн, бэйлэи от үүнүүгэ хайа ди дыһалларгар хойуу, оюон джон-сэргэ саныта отус көтөрүлгөн сыдыарын бөлөһүлэр. Ол элги туоһула буолан, сир ахсын отчугтар үлө үлүһүр сыдыаллар. Нэһилиэк бэйлэт окко эртэ уонна күүскэ кырылп, 2000 тонна баһалыын 915 тонна оту бөлөһүлгөн олороллор. Бабага уруксэ барыһа, урукку мөччиргөн сиритэргэ Посельскайтар джон кэртэргэ от оттуу сыдыаллар. Кинилэр элэлэрингэн, оттуур сир-лэргэ уулаах буолан, бэйлэт ол таһын суол кыһалыһын, үлүк сиринэ, кыһын отчугун оттообутлар. Манькыа от үүнүүгэ хойуу буолан, урукку сыдыалларгар элбэк оту бөлөр баһалыһына баарын үөрө-көлө көпсүлүлэр.

Оттол Хайхаасыг нэгдүгээр байгууллага нь сонгогчид Г.И. Егоров сирин-дойлутун барьсын кэргээд көрдөрлө. Бу да тэгнүүлэ дьон-сэргээ от үүнүүд үчүгэйн, өтгөргө дүдир, халлаан эрэ туран бигдэр дүн өтгөргөдөгдөр. Хайхаасы тэгнүүлэ хайх да сьын «Чурагчы» ТХИК 50 таслар нэгдүгээр сэргэ эбигүн

оттуу хамуууга үүнээрбитэ, бааһынаа биэр гына үүтэн дошудуулан тураа керуухэ эрхэкэс. Эгэ буоллахха, ТХПК сыгыта маньык үүнээрэн 200 тоһоһа пийэ эһи аһылыгы бэлэмниилэр. Бу курдук, эһи аһылык улуска күн бүтүн 1180 га сирэ аһылыгыбыт буоллаһыта, инникигин дьон-сэртэ, суеһүгөн дьарыксанааччылар маньы болгомтоһо биһи, быраһылыгыт бааһынаһары сөрөмүтөн, хайысаһах үгэни ыһыахларың сеп этэ. Сыгыта аһаан отунан, наһар ылаһа сөнһыһиң бэлэмтэһиң, оһоһуһиң таһар боролууксуһа бары көрүгэр эһиһиһи биэрһэх этэ.

Бийик сырыбыгы сүрүн сыкта компуорада тийиң нәһиллелешкени кытта көрсүү буолбатах. Холуулараран сыдыан, очуг-масыч дьону кытта көсөтүп, окко үлэ хаамыстын бийсийиң дүтө. Маһыаха Халдар нәһиллестин баһыһаларалар очуттары көрсүбэтхэлиг санаабытын түһөрбөт, сир ахсын охсуллубут от, дөкээриннэспит бутулар, кэбидиһилибит оттор, киһи санаатын манһытан, кыстыгы күн бүтүн да көрсөргө болот күрдүкпэр.

Бу күрүк, ырыага ылыммыг охсуллубут от сыгыттан дуоһуйан, саха киһигэ үйэлэргэ тулан кэлбит оҕун үлэһитин үчүгэй гүмүскари анорон, биэр күнү атаардыбыт. Сарсын Сытанг, Бэрэ холуһалара көтөһүлүр...

Бү күн Сьлан нэбиһелэрин баһылыга Е.А. Сиваев от үүһүүтэ быйыл орлук үгүдэин эмис бэллээтэ. О. холобурутан быйаныарыттан 47% төлөрөн, 1985 төннаны күн бүтүн иккитэритэр тулан олоролоро буолар. Түбүккүс арааһа хойуһа ахсын үлэһэн ньиригэрэ, отчуттар сир ахсын буһа-хата сыйдаһалара, чахыл дэриһи албах от турсуруллубутун туохулулар. Оссо Сьланга киирингэ Т. Макаров Доҕорчума дьон аһаһаар 8 от кэбиһилээн тураа кэпсээнгэ эрэ киирих курдук. Салгыы Бөрүгэ барыһа кэбиһиллэх оттор, хойуһа калаһыһалара буолан кэчипирээһингэр көрүөххэ элбик.

[illegible]

Күнөө 9 чак сарга дымбыллар айланган ишэн. Ойук үрээр үс очуруу көрсөн тохтоон калестлибиг. Бу кичигер куораттан тахсан, аймакхалыгар көмөлөшөн отуу сыдылар эбит. Барыга 21 оту турорлугуб, аны 10 — ча от пада диген сээрлибиг. „Маншак сылан ахсын тахсабыт, бийил от үнүүтү олус үчүтэй, субуунан хааларымаары күнөө хойукка дигери сыдыбыт. Сирбиг алпарга оту уулаах, ошон бу үчүлгөн уюна кылы отугөн сыдыбыт. Ол эрээр, от олус хойуу, ылыахык ошпугун хопкутук ылыахык“, дегенер.

Манайха, бир күн кыстыгы башкалар деген санаанан саяйып, хаттаммын туран бирер күнүмүзүр, бары күүнү-уюн от үлүмүзү ууар сорук туур. Эмбик оту олошун бу ангарис омурганга олорон, харах корор үрүүтүтүн дуюнуу эрэ буолбаш. Бөлүмүн эгизхэ, улууска үчүтэй хачыстыбалах оту бөлүмүннэхтик ышык сүлү, мях ахсаана элбиринтүр, ээр сүлүтүнү нитмиз, кэтэк хаһаастыбаны сагалык тэринтүр мааларга, үүт көрүрүүтүр барытылар, уйулак укулун буларын деген-сэрэ ойдук тустал.

Надежда БОРИСОВА,
улуус дьаһанын общественноһы
кытта үлүс специалиһа.

Чурагчытаабы педагогической училище төрүттөммитэ 80 сылыгар

УЧУУТАЛБЫТ МИХАИЛ БЕЛЯЕВ

Быйыл күнүн 23 сый устан
үлөткөн аастыт, 600-төн тааа
началнай оокуула учуутала
идиктох дьону ииттн, ордук
чуолан, хоту оройуоннарга
үөрүн сахпыт Чурапчылааы
педагогическай училище (ЧПУ)
төрүттэммит 80 сыйын тулу-
оттах.

Олох пийыс сокуонунан
дыһылар-хонуктар ааһан истэх-
тэрин ахсын бу үчүлүшкөнү
бүтүрбүтэр күн-түүн арыһан,
билиитин сабадааһынан
быһыгылнаан сүүһү кылайбат
күһү халыбат курдук, оттон
манна үлүс-бүтү үчүүтүлүр
туһунан этэ да барыһыбыт,
бүтүтүр. Олус да үчүгэй
үчүүтүлүрүгү, аны санаатахха,
үрөмнүт, уһуйуллубут билиит.
Олору барыһарын аахпакка
туран, мантан алларар оёо
эргэлииттэн билбэт - көрбүт,
убайым кэриэст саныыр Ая
дойду сэрэниттэ кыттыһаа,
күлүк хамандыыра, Ая дойдун

сэрийн 2-с илэрхийлэх урьдчилсан нэвтрүүлэмжийг лейтенант Михаил Георгиевич Беляев түүнэн тул бичлэгийнх нь сэрмэлжийн багцруу.

Оскууламаларга очулорго сэрли сабаталарын кыпта байлантай уурух дьон баар булбула. Олорго уккун сэрлент-тэн эришчилит удулал идырух дьон үзүшүлөрө. Кинилер байлантай ууруго тэнлигин физкультуураны кыпта үрүлгүлөрө. Мин билербигин онук дьонунан А.А. Абрамов (Мындагайы оскуолта), П.Г. Владимиров (Мындагайы), Чурагы оскуламалар), Н.М. Керемисов (Чурагы 7 кыла-стах оскуолта, ЧПУ), С.М. Максимов (Кыпнах оскуолта), уолд. буолаллар.

Михайл Георгиевич 1943 с. агар атаар улахан бийлһырынаах, дьон кэпсээннээн, соотугун биир улаһын мэлиттэн кэлбит, ол да иһин агар атаар күүмүчү үктэнэн, кырыык соһоронтоон халмар кини сөрөнттэн эртиттэн, ЧПУ-га өстөрүтүгүн сайтыбыт. Арһаа, кини 1942 с. сайыныгар улахан хомуурга түбөн барбыт Николай Николаевич Красавцев кэнииттэн улаһыбыт бөлүкхэах.

Михаил Георгиевич оюу-аймак наһаа сөбүлүүр улуутата этэ. Ол туһунан ахыны суруйан хаалһарбын кини

үерэнзэчлэлэрэ Кирилл
Кирилович Пермяков, Татьяна
Васильевна Сингеева уон сый-
лаарыта бачээтэгэммит
„Чураһчыгаагы“ педагогический
училище” дьом И.М. Павлов,
С.Г. Старостин, Р.Р. Абрамов
таһааттарбыт исторический
очеркаларыгар суруйбуттара.
Татьяна Васильевна ахпытты-
лар „Биһиги даҕаны: Төһөрүн
директор, өөрөөнө көм үстүбүс
построено“ диэн раторионы
туарын характар көрөр,
куоһаһын истэргэ далыбын”.
Дэ ити, үөрөнүкчү учууллан
дэт күндүктү саналарын, умну-
батын бөлөгү дии саналарын.

Билиги куурус 1947 с. илудисипицера үөрөнү клирбинипти уюмга 1951с. бүтүрөн, бары Саха сириг араса оройуоннарынан үгүө-тарга тарастылыгыт. Ити үөрөнэр сыларбыгылар , үс сыг устата, ол ата 1-кы куурустан 3-с кууруска дигери кылаас салгылаагытыгыт Михаил Гортиснич үгүлээн, билиги кили-хара буларбыгылар үгүс үгүлээх этэ диктэхохшин. Ол пунан баран, тою эбегэ буолга, уахытшыны бүтүрэр бичэрибинигэр, комойуох иини, ыгырбатах эбидит.

Минг Михаил Георгиевич
ЧПУ-га хайлах үзэмсэгитин
гүүнүн дьон сырлангытын
(К.К. Пермяков, Т.В. Сидорова)
манна хатылаан суруйары

Исламизациядан аман калуу
турганын, атын өтүткөн кини
актың ошолун сындыгынын
багарыбын.

Михайл Георгиевич, нору-
окка бийтэринэн Минээ
Белая, 1916 с. торообуз. Ага
Георгий Кононович (Дюжос)
Белая Ачаар нэһилиэгтэн
төрүттэх Конон Федорович
Белая уола. Дойдулара Танхан
ураа, олон нэгэ Ирига
Макаровна дон Ама
оройонун Абага
нэһилиэгтэн төрүттөх,
тууга хаанах бааһыай дах-
тара эбит. Ага Георгий
Кононович Белая аныгы
Белая туруураан туһулар
күүскэ үлэстөөт.

Биір киміз сибирь оройуоннадаы салалалар телеграфилыан үлүһүн сыһыан, 1921 с. муус устарга уон улуус партияга суоһарыан конференцияларалар В.И. Ленин Саха сиринэр адырыһыан ыһаһыт сөүтүк телеграммаларын түһүт килиһин историяга кыһарыт. Ити кимиз хас да сыл нурудуһаһт суукаа председателиһин (судуһуһан), райисполком сакриһэһэһин, уола үлүһүгэ үтүө суоһаһаһык үлүһүн, нэһилиһиниз авторилыан кыһыт килиһин биһэр.

Михайл Георгиевич оюу
сайна Дьокуускайга, Чурагчыга
ааспыт, Дьокуускайга биир
түтэнгэ
Митрофан

Кампестары, Ойуунускай тааны
кылары алыспыт, дуунастаган
огорбур куруук истикбим.
Николай Митрофанович
Кампестев, хас да сый багзын
оскула сөбүлдөсөйгөнү үт
дөбөт учуталы, Михаил
Георгиевич Убайым дээр буула-
ра, ошү апыстагы.

Мисийн Георгисвич пелуу-
лигеттан уурайн бараг,
Чурагчын райкомга угалий
сүлдэбыла. Араһа, Роман
Степанович Попов кэнигэ
пропаганда отсылын
сэбидисэйилэн угалзобит
буулун сог. 1952 сыг
күнүлүгэр учуулаһар атырхак
айынаары муһахтарыгар
сүрүн дахыааты киһи
онорбула. Олго нуучалыы бэрт
хомордохук, позити хам баал-
лыбака, халкуук тутан туран,
араатарлаабытын бу баарык
ойдос: хаалбалтын. Ити дахы-
лаһтар умуутал Парасковья
Ефимовна

б и р а а н ы н ы к к а
 үрөзгөчүрү кинизе болз
 онорбуатаран ылбыгын борик
 ылбыгын курдук этэн
 тааарбыгын уонна кэжэ
 учууталар "аһаан" баран
 мочолосопуттарын тулуан
 кырипикэлзбөтүн, билигин
 санаатыхтың, хайлах эр
 мантыйых санаам кэлэр.

ЗА КУЗЬМИН,
үлө бөтөрүнө, "Сага оюк"
общ. корреспондентна.
(Салтылта бочоэттенин).

Автор сүрүттөр аталар саясат
редакциясынын жана редакциянын
түзүлүшү булган. Сүрүттөрдө
материалдар кыргызстандын
аталардын сүрүттөрү тууралуу.